

HÅKAN A BENGTTSSON:

Palme igen?

Två dagar före mordet träffade statsvetaren Olof Ruin statsminister Olof Palme. Ruin arbetade med sin bok om Tage Erlander som kom senare samma år och skulle tala med Palme om saken. Han ställde frågan, den lite personliga men avgörande frågan, hur det kunde komma sig att Erlander orkade alla dessa 23 år som statsminister och partiledare.

Palme tittade på mig lite menande, skriver Ruin i förordet till Erlanderboken, och tog till ett engelskt uttryck:

"The joy of politics".

"Det gällde Erlander liksom det gällde honom själv", kommenterar han. I *Berättelser om Palme* (Norstedts) fastnar jag för ett annat Palmeuttryck,

HÅKAN A BENGTTSSON är redaktör för *Arena*.

som återkommer i tre av intervjuerna i boken:

"Man får ta ett helvete i taget". Politik som ren glädje och ett rent helvete.

För att förstå Palme som politiker och människa är det förstas nödvändigt att inta ett, om uttrycket tillåts, dialektiskt betraktelsesätt. Det gäller att se det motsägelsefulla, de yttre och de inre konflikterna. Allt annat blir ett slags karikatyr, som motståndare och anhängare har kunnat använda sig av för att frammana sin bild av Palme. Björn Elmbrant presenterade till exempel några sådana motsatspar från arbetet med sin egen Palmebiografi, vid sidan om Dieter Strands *Palme igen* den bästa boken om Olof Palme, i en genomgång av den nu tämligen digra Palmelitteraturen i *Arena* våren 1995:

a. teknokrat, bara intresserad av sakfrågor – kom ihåg 5.000 svenskar, vad de hette, vad de talat om senast.

b. stenhård, osentimental med medarbetarna – plötsligt omtänksam, närmast ömsint (Alva Myrdals och Bertil Östergrens dödsbädd, Maj-Britt Theorins 50-årskalas).

c. den snåle partigångaren – Sverige alltid främst (kärnkraften 1976, folkpartiregeringen 1979, Bofors Indienorder 1985).

d. ideologi – praktisk politik (retorik – beslut).

e. rättrådig, fair play, hålla på spelreglerna – dribbla med spelreglerna, småfuska.

f. industrisamhället viktigast – offentliga sektorn viktigast

g. otålig – tålmodig.

h. aggressiv – aggressionshämmad.

i. konfrontation – färg, lust och glädje.

Motsatsparen komplicerar förstås alla försök att hitta en formel för att beskriva Olof Palme. Men det vi har att diskutera är ändå ett antal bilder av Palme, berättelser om honom,

som ofta säger mer om berättaren än föremålet för berättelsen. Ja, bilden av Palme blir vanligtvis mer ensartad och förenklad.

Det finns också i det här sammanhanget en myt om socialdemokratin som har och har haft dagspolitisk betydelse. Jag drar mig till minnes att dåvarande

”

Nej, Palme var ingen stor socialistisk teoretiker däremot en politisk människa, ett politisk djur med sällsynt dragningskraft. Det finns en styrka, en virtuositet och språklig exakthet i hans tal, några av dem finns nyåterutgivna i Palme själv (Tiden), som jag inte tror att någon annan politiker under efterkrigstiden kommer i närheten av.

”

moderatledaren Gösta Boman på Palmes tid hävdade att socialdemokratin var sund och frisk på Per Albins tid, medan det gick snett någon gång mellan Erlander och Palme. Vänstern har å andra sidan gjort gällande att socialdemokratin urartade redan på Hjalmar Brantings tid, medan August Palm och Axel Danielsson var riktiga revolutionärer som fick plats i vänsterns persongalleri. Det finns med andra ord en föreställning – såväl till höger och vänster – om att det har funnits en sann och sund socialdemokrati som

senare förfuskats eller förrått. Detta är självfallet bara nonsens och speglar mer en viss tid eller bestämda politiska syften. Visst, detta tillhör politikens villkor där kampen om den politiska dagordningen i hög grad tar gestalt som en strid om historien. Men någon sann, ursprunglig eller riktig socialdemokrati har gudbevarats aldrig existerat. Socialdemokratin har för övrigt i sin egen historiebeteckning gjort våld på historien i den tidigare så omhuldade, nu nästan bortglömda, trappstegsmodellen; först politisk demokrati, sedan social demokrati och sedan ekonomisk demokrati...

Peter Antmans text om Palme och välfärdsstaten i *Olof Palme – den gränslöse reformisten* (Tiden 1996), där han samsas med Pierre Schori som skriver om Palmes internationella betydelse, är intressant av en rad skäl.

Åter aktuell?

Den tyder nämligen på att Palme åter blivit aktuell i en dagspolitisk socialdemokratisk debatt. Som alternativ till tidigare urspårningsteorier formuleras här en idé om att förvirringen vidtog efter Palmes frånfälle, varefter socialdemokratin inte kunde upprätthålla försvaret för jämlikheten och den generella välfärdspolitiken. I den aktuella socialdemokratiska tråtan om historien och framtiden får Antmans text betydelse. Och det är en skickligt utförd beskrivning av

Palmes politiska tid och dess dagordning: det starka samhället, den offentliga sektorn, jämlikheten, den generella välfärdspolitiken. Men det går förmodligen att hitta minst lika konsekventa argument för välfärdsstaten och radikala jämlikhetsidéer hos en Ingvar Carlsson eller för den delen hos en Kjell-Olof Feldt. Det handlar härvidlag inte om en enda person.

Ingen ideolog

Palme var däremot förmodligen en av de viktigaste idégivarna eller förmedlarna av idéerna om det starka svenska samhället från 50-talet och framåt, då Palme och Erlander började arbeta tillsammans. Genom att Palme ingick i den högsta ledningen för partiet och landet under en så lång tid är det naturligt att han kom att få stor, ja mycket stor betydelse för hur det moderna Sverige kom att formas. Palme mördades i inledningen till nedgångsfasen för Välfärdssverige, hans gärning sammanfaller med den svenska modellens uppgång och fall. Det första dalaupproret, en försmak på dagens massiva folkliga och fackliga kritik mot socialdemokratin, inleddes redan under hans levnad och riktades mot Palme personligen, men framför allt mot dennes politik och regering. Därför behöver bilden av Palme som vänsterpolitiker kompletteras med Dieter Strands karaktäristisk i en artikel i *Intrig*:

”Han var ingen ideolog, aldrig. Han var inte speciellt nytänkande heller. Han är inte vänster. Han är liberal inom socialdemokratins mittfåra.”

Återigen: motsatsparen och de inre och yttre konflikterna.

Politiskt djur

Nej, Palme var ingen stor socialistisk teoretiker däremot en politisk människa, ett politisk djur med sällsynt dragningskraft. Det finns en styrka, en virtuositet och språklig exakthet i hans tal, några av dem finns nyåterutgivna i *Palme själv* (Tiden), som jag inte tror att någon annan politiker under efterkrigstiden kommer i närheten av. Carl Bildt, för att nu ta ett bara allt för närliggande och nästan uttjat jämförelseobjekt, är tekniskt kunnig med saknar det stråk av passion som gjorde Palme mer fullödig som talare och politiker. Bildt är mer stum. Några av Palmes tal är också med rätta klassiker, jag tänker då inte bara på de där kända uttrycken om diktaturens kreatur och dessa satans mördare utan också på strofer och stycken som nästan kan läsas som dikter: ”Vi ses igen i valstugan – dessa den svenska sågverksindustrins kuttersmycken – vid bråten av valsedlar och broschyrer, med ivriga människor som frågar och ska få svar.”

Här anar man en uppfordrande ton som bär vittnesbörd om Palmes storhet. Ur ett socialdemokratiskt perspektiv kan omdömet så här tio år

efter hans död bara bli ett: han lämnade ett mycket stort tomrum efter sig, ett sår som ännu inte läkt.

Från unga år var Palme framför allt ett politiskt djur, vilket möjligen förklarar borgerlighetens ambivalens. Det borgerliga förhållandet till

politiken är mer avmätt och ideologiskt komplext. För Olof Palme blev möjligen politiken socialismens främsta uttrycksform: the joy of politics – även om man måste ta ett helvete i taget.